

OPUTE BRATOVŠTINA SV. ROKA I SV. SEBASTIJANA U SPLITU

Danica BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, Split

Autorica na osnovi oputa – imenika iz XVIII. st. bratovština sv. Roka i sv. Sebastijana, zaštitnika od kuge, odgovarajuće literature i narodne predaje, pokušava istaknuti štovanje tih svetaca, važnost bratovština osnovanih njima u čast, posebno u Splitu, koji je kuga vrlo često napadala.

Kuge, gladi i rata, oslobodi nas Gospodine!

Zidanje crkvice posvećenih suzbijanju pošasti u središtima Splita, Korčule, Dubrovnika i Trogira pokazuje kako se bojazan od tih bolesti tijekom prve polovine XV. i početkom XVI. stoljeća pojačala uslijed turskog prodiranja na Balkan.¹

Sv. Roko i sv. Sebastijan imali su sličnu ulogu u ozdravljenju kao i sv. Kuzma i sv. Damjan, ali su prva dva imala posebnu moć u suzbijanju kužne zaraze. Druga dva sveca bila su štovana u splitskoj katedrali. Njihove su crkve često bile građene na temeljima Eskulapovih hramova u mnogim krajevima.²

Rodni grad sv. Roka je Montpellier u Francuskoj i bio je poznat po studiju medicine. Medicina i kirurgija studirale su se paralelno, a sv. Roko je završio oba studija. Svetac je s velikom ljubavlju njegovao bolesnike od kuge, a i sam je prebolio bubonsku kugu.³

U Splitu se prva crkva posvećena sv. Roku gradi na Peristilu godine 1516. Sagradili su je Splićani vlastitim novcem.⁴ Za njezinu zaštitu je svoj prilog dao naš veliki hrvatski pjesnik Marko Marulić.⁵ U drugoj polovini istoga stoljeća gradi se i druga crkva posvećena tom istom svecu u splitskom predgrađu Lučac, a spominje se prvi put god. 1603. U doba

¹ C. FISKOVIĆ, *Firentinčev Sebastijan u Trogiru*, Zbornik za umetnosno zgodovino (Archives, d'histoire del'art) A.V. letnik V/VI, Ljubljana 1959., str. 369–370.

² ISTI, *Humanizacija sred Dioklecijanove palače u Splitu*, Mogućnosti, god. XXXVIII, svibanj, lipanj, srpanj 1991., br. 5, 6, 7, str. 422.

³ P. PETRIĆ, *Pravila bratovštine sv. Roka u Splitu na hrvatskom jeziku* (u povodu 540. obljetnice osnivanja bratovštine, Čakavska rič 63, Split 1991., str. 4 i 5.

⁴ Ibid., str. 6.

⁵ C. FISKOVIĆ, *Humanizacija sred Dioklecijanove palače*, n. dj., str. 428 i 429.

vizitacije splitskog nadbiskupa Cosmija (1682.–1683.) crkva sv. Roka na Lučcu nije imala nikakvih prihoda, ali ni tereta. Crkvu je uzdržavala bratovština sv. Roka u gradu. A. Belas smatra da crkva sv. Roka na Lučcu nije imala svoju bratovštinu. Tako je to bilo sve do XVIII. stoljeća.⁶ U drugoj polovini tog stoljeća osnovana je i tu bratovština poput one u gradu. Osim te dvije crkve, sv. Roko se slavio i u crkvi Gospe od Soca (od Seoca) u najvećem splitskom predgrađu Veli varoš, te u Lazaretu za bogoslužje onima koji su tu bili zadržani iz zdravstvenih razloga. A bilo je i drugih.⁷

Sredinom XV. st. osniva se u Splitu bratovština sv. Roka i piše svoju prvu matrikulu god. 1451. To je jedina bratovština, koja u vrijeme osnivanja nije imala ni crkve, ni oltara svoga zaštitnika.⁸ Odredbe stare matrikule nisu sačuvane. Nova matrikula je obnovljena 1762. P. Petrić u navedenom članku obilno iznosi arhiv te bratovštine,⁹ pa mi to ovdje nećemo ponavljati.

Do god. 1451. u Splitu se spominje nekih petnaest bratovština, od kojih su u prijepisu sačuvane matrikule dviju: bratovštine sv. Nikole od Sdorija iz 1349. i sv. Križa u Velom varošu iz 1439. Obje te matrikule sadrže odredbe o pomaganju starih i bolesnih, o uzajamnoj pomoći i usluzi u svemu. U matrikuli bratovštine Presv. Sakramenta iz 1491. izričito stoji: »bratimi su također dužni providjeti hranom i svim potrebnim bratima zaražena kugom ... a umre li, i pristojnim sprovodom, ako ga vlast ne zabrani radi pogibelji od zarazek.«¹⁰ Sigurno je i bratovština sv. Roka imala odredbe o mrtvima.

U doba pisanja spomenutog rada autor Perislav Petrić nije vidio opute – imenike, iz kojih donosimo imena članova tih bratovština, ali piše, prema A. Belasu, da je i ta bratovština (misli na onu sv. Roka) imala iz god. 1785. imenik bratima ispisan na telećoj koži u obliku pojasa (na jednom i drugom rubu pojasa). Uz prezimena bratima udjevena je kratka oputa s uzlovima na obim krajevima, i kad bratim ne bi obavio propisanu dužnost, oputu bi župnik povukao preko njegovih imena, što je značilo da ga mora pozvati na odgovornost. Stanovnici splitskog predgrađa Lučac nazivaju taj imenik oputa. Jedna je oputa iz god. 1785., ona obuhvaća samo članove bratovštine sv. Roka. Pripadala je naime bratovštini sv. Roka. Duga je metar i pol, a široka 15 cm i nosi naslov: »Lista od Poštovani Bratimi Svetoga Roca 1785.«¹¹

Druga oputa pripadala je bratimima bratovštine sv. Sebastiana »Lista delli confratelli di S. Sebastiano in chiesa di San Roco in Borgo Lucaz.« Ona nema naznačenu godinu, ali

⁶ A. BELAS, *Prva hrvatska skola u Splitu u crkvi sv. Roka na Lučcu*, »Jadranski dnevnik«, od 14. II. 1938., str. VI.

⁷ P. PETRIĆ, *n. dj.*, str. 6. i dalje.

⁸ ISTI, str. 4.

⁹ P. PETRIĆ, *n. dj.*, str. 11. i dalje.

¹⁰ *Isto djelo*, str. 13.

¹¹ Kada je P. Petrić pisao navedeni članak, nije ni on znao jesu li opute sačuvane i gdje se one nalaze. Kasnije je svojim marom i zalaganjem došao do njih, ljubazno ih meni posudio i ja ih prva objavljujem. Naknadno će ih darovati Povijesnom arhivu u Splitu u svojini i za trajno čuvanje.

prema oblicima slova Belas stavlja i nju u XVIII. stoljeće.¹² Duga je oko 116 cm, a široka 13 cm.¹³

Uspomene na strah i nevolje koje su epidemije kuge izazivale u Dalmaciji, ostavile su traga i u narodnoj predaji. Spomenut ćemo tri teksta zabilježena na našim otocima. Jedan je vezan za Supetar i Nerežišća, drugi za Bogomolju, a treći za Vodice i Sobljavu na Pelješcu.

Prvi je: *Sveti Roko i kuga*

»Da je bila kuga u Supetru i da je harala po Supetru, Bože sačuvaj, i da je išla da će put Nerežišć. I došla je do crkvice Svetog Roka, a Sveti Roko vaze šćop pok udri po njon, iskoveda je vrlo, a ona se ope(t) vratila pu Supetra i govori:

– Šukudare, bukudare, vej nikad u Nerežišća.

I eko la«. ¹⁴

Drugi je: *Kukudare, bukudare*

»Čuo sam priču od naših starih ljudi da je nekad bila došla u naše selo kuga, kao ženska neka, i da je pravila pomoritad. I kad je ona s time bila gotova, tražila da je prevezu na Pelješac. I kad je iz sela išla, iz Bogomolja, da je na Velikoj stini slomila nogu. Onda je kazala:

– Kukudare, bukudare, u Bogomolju nikadare«. ¹⁵

I treći je: *Kuga*

»Dunka, harala je kuga amo u nas, u okolici ovdak našoj. Harala je nemilo. I to su ljudi neki dogovorili se, da je poći, pa je ukrcati u brod i prives je tamno, kažu, u Pelješac u neko mjesto Sobljavu. I onda su otišli, našli su dva-tri srčana, i otišli su tamo na Vodice u jedan porat i ukricali su u brod od sred sride ove crne drače. A onda su bili u provi, a okrenili krmu da ona ulize, kuga. I onda kada je ona uligla, i oni vozi tamo i priveli je tamo u Sobljavu, u Pelješac, poluotok. Kad su je oni priveli, gledaju oni potla onu draču: s onu stranu je ona bila sva je ta drača izgorila. Ko da je vatra gorila, sva je izgorila, a od njih nije izgorilo ništa. Da je ona mogla kroz tu draču, ona bi bila pokosila i nji. I tako su pričali, priveli je tamo.

Pričao mi je to moj otac«. ¹⁶

U sva tri slučaja personifikacija kuge je ženska osoba.

Kuga je napadala i stoku. Prema vjerovanju vjernika sv. Roko je štitio i nju od zaraze. Sačuvane su dvije od tri pjesme iz XVIII.–XIX. stoljeća:

¹² A. BELAS, n. članak.

¹³ Iz splitskih bratovština nije sačuvan veliki broj oputa, a one koje su sačuvane navedene su u A. DUPLANČIĆ, *Ulomci arhiva splitskih bratovština u Arheološkom muzeju u Splitu*, *Croatica christiana periodica*, br. 27, Zagreb 1991., str. 107–115. Tu su obrađene opute bratovština sv. Katarine i sv. Petra. Dosad su još obrađene opute bratovština sv. Katarine i sv. Petra, a još su objavljene opute bratovštine sv. Križa, sv. Nikole, Gospe od Soca i sv. Mande Poubogh. Isti članak str. 110, bilj. 11.

¹⁴ M. BOŠKOVIĆ STULLI, *Žito posred mora*. Usmene priče iz Dalmacije, Split, 1993., str. 283, br. 164.

¹⁵ ISTA, str. 284, br. 165.

¹⁶ ISTA, str. 284, br. 166.

»Ti znase dobro Sveti Roko
koliko je zlo xestoko
Kugga, zato na nas gledaj
i gnu tarpit nama nedaj
A takoger nasca Stadda
Od kuxnoga brani jadda«. ¹⁷

Sv. Sebastijanu, nekadašnjem zapovjedniku Dioklecijanove straže, mučenom i ubijenom zbog pripadnosti kršćanstvu, u Splitu je podignuta crkvice također na Peristilu, tik do crkvice sv. Roka. Crkvice sv. Sebastijana sagrađena je god. 1609. Prema riječima nadbiskupa Cosmija, u toj je crkvi bila bratovština sv. Sebastijana. Crkvice je bila vlasništvo kaptola. Potkraj XVIII. stoljeća bila je zapuštena, pa je stoga srušena. Na temelju opute, koja je Belasu bila poznata, proizlazi da je u crkvi sv. Roka na Luću u XVIII. st. bila osnovana bratovština sv. Sebastijana, tj. onda kada je bila zapuštena crkva sv. Sebastijana u gradu. ¹⁸ Znači da su Belasu obje opute bile poznate, i tek su kasnije bile zagubljene.

Vjerovalo se da je sv. Sebastijan uslišao molitve građana Rima i spriječio širenje kuge, pa su ga štovali kao zaštitnika od te zarazne bolesti. ¹⁹

Ta ista crkvice sv. Sebastijana u Splitu spominje se kasnije pod imenom sv. Barbare, zaštitnice topnika. Porušena je god. 1923. ²⁰

Crkva posvećena sv. Sebastijanu stajala je nekoć i na trogirskom trgu, tik do gradske lože i vijećnice. Tri grba označuju vrijeme gradnje te kapele i zvonika nad njom. To bi bilo između 1477. i 1483. god. ²¹

Otprilike u to vrijeme u veljači 1476. trogirski knez i gradski suci odredili su da se sv. Sebastijan posebno štuje, što je oslobodio grad od kuge, jer je on bio zaštitnik od te bolesti. Oni su izdali zapovijed da njegov dan bude blagdan, i da je taj dan zabranjeno raditi pod prijetnjom globe. ²²

Povodom toga njemu je sigurno odlučeno podignuti posebnu kapelu i to u tornju za sat uz gradsku ložu. ²³

God. 1850. ona je već bila trošna i pretvorena u slagalište. ²⁴

Iz oputa spomenutih splitskih bratovština koje smo već spomenuli, vrijedno je donijeti imena članova. ²⁵

¹⁷ C. FISKOVIĆ, Humanizacija sred Dioklecijanove palače u Splitu, *n. dj.*, str. 428.

¹⁸ A. BELAS, navedeni članak.

¹⁹ C. FISKOVIĆ, Humanizacija sred Dioklecijanove palače u Splitu, *n. dj.*, str. 429.

²⁰ Isto, str. 429.

²¹ C. FISKOVIĆ, Firentinčev Sebastijan u Trogiru, *Zbornik za umetnosno zgodovino* (Archives d'histoire de l'art), N. V. Letnik V/VI, Lavrence F. STELE, *Septuagenario oblatae*, Ljubljana 1959., str. 369.

²² C. FISKOVIĆ, *Firentinčev Sebastijan u Trogiru*, str. 369.

²³ *Isto djelo*, str. 371.

²⁴ *Isto*, str. 371.

²⁵ Opute nisu popunjene imenima članova. Pojedini dijelovi su prazni, a ima i potpuno ili djelomično nečitkih dijelova koje smo popunili točkicama. Prekrižena imena smo svedjedno donijeli, bez posebne naznake. U oputama su imena na talijanskom jeziku a prezimena su pisana talijanskom grafijom. Imena smo preveli na hrvatski jezik, a hrvatska prezimena pisali smo načinom kojim se sada pišu.

Votivi iskucani u srebru iz crkve sv. Roka u Splitu u predgradu Lučac, srušene u Drugom svjetskom ratu.

U bratovštini sv. Roka prema oputi popisane su sljedeće osobe: Mande Aržić, Kate Lisičina, Ivan Juradinović, Mihovil Duplančić, Kate Krstulović, Matija Kovačić, Stipan Vesnović, Nikola Gliković, ... Klaić, ... Široković (Sirocovich), Matuša Svecova, Grgo Gliković, ... Borić (?), Matija Novak, Jakov Jelavić, Josip Rađe (Ragie), Antona Kulić (Culich), Arbaz (?), Jakov Duplančić, Mijo Duplančić, Signora Iviana (?) Vukšić (Vuxich), Mande Aljinović, Kate Zeelinović, Mihovil Nižić (Nisich), Mihovil Duplančić, Antona Kulić (Culich) a(?) Piro(?), Matija Ozretić, Antona Klaić, Antona Marasović, Mande Iva Kulić (Culich), Dujam Jakaša, ... Ružić, ..., Petar Krstulović, Jakov Ozdretić, Marija Klaić, Mare Jakaša, Vice Kuzmanić, Ivan Matijević, Mande Rojina (Roaina), Duje Goića, Ivanića Radnića (Radnichia), Tomica Bešlić, Stjepan Martinović, Paval Prolić, Ana Duplančić, Marija Ozretić, Kate Radnić, Antona Mašković, Lovre Licini, Pavao Regnić +, Ante Galas, Ana Marija Javorčić, ..., Anzolo Jukasović, Marko Jukasović, Anton Roje (Rogie).²⁶

V.C.B.

»Lista delli Confra(telli) di S. Sebastiano nella Chiesa di S. Rocco, Borgo Luçaz»
Gospodin Nikola Primošić +, Gospodin Don Matija Luppi, Gospodin »Magior« Gaetan Mezanelli, Gospodin »Governator« Ante Cerexato, Gospodin kapetan Ante Gorizio, Go-

²⁶ Veći dio ove opute nije ispisan. U njoj je izgleda popisano i osoblje uprave tvrđave Gripe, kako vidimo iz naslova pojedinih članova.

spodin Ivan Grossi, Martin Puizina, Luka Ružić (Ruxich) Dujmov, Luka Zorić, Jere Goić, Martin Puizina, Luka Ružić Dujmov, Luka Zorić, Jere Goić, Visko Puizina, Matija Dumančić, Petar Ozretić, Pave Šakić +, Ivan Jakaša, Luka Kuzmanić pok. Tome, Domijan Čulić Antonov, Kavaljer Ivan Čulić, Monsignor Luka Milokvić (Milocuich), Grgo Prvan (Pervan), Ivan Sirotković, Andrija Bubalović, Anton Ivanišević Batina, Stipan Primorčev, Marko Vesanović, Duje Vesanović, Martin Nizić (Nixich), Matija Kezić Chexich, Ivan Grgurinović (Gargurinovich) Ferić, Mate Prvan (Pervan), Pave Duplančić pok. Vicka, Ivan Kuzmić, Stipe Papić, Jure Perišić, Jere Duplančić, Petar Nizić (Nixich), Nikola Ivanišević, Ivan Klaić, Ivan Nizić (Nixich), Ivan Ozretić Mate, Bože Bogić, Duje Čulić Viskov, Duje Duplančić Viskov, Luka Kuzmanić, Ivan Rojin (Rogin) Dujmov, Mijo Duplančić pok. Lovre, Petar Jakaša, Nikola Petras Ninčević, Visko Čulić (Čulich) pok. Ivana, Duje Ružić pok. Petra, Ivan Duplančić pok. Mije.

Slijedi veći čisti razmak na oputi, a zatim slijede ženska imena:

Luce Krstulovića (Carstulovicha), Franuša Dvornikova, Mande Ninčevića, Mare Puizino-va, Kate Roina (Rogina), Kate Kuzmića, Kate Burina, Bare Sutića, ... Mare Čulića (Čulich) Petrova, Dome Rojina (Rogina), Kate Semića (Semichia), Lucija Klajića, Gospoda Dome Đelminova (Gielminova), Lucija Vulaichichia, Kate Tudorića, Dome Nakića (Nachichia).

Zusammenfassung

NAMENSREGISTER DER BRUDERSCHAFTEN DES HL. ROCHUS UND HL. SEBASTIAN IN SPLIT

Unter den Schutzheiligen gegen die Seuchen, vor allem gegen die Pest, waren der hl. Rochus und hl. Sebastian besonders verehrt. Ihnen zur Ehre wurden die Kapellen errichtet und die Bruderschaften gegründet. In Split besaß jede von diesen zwei Bruderschaften ein Namensregister von allen Mitgliedern. In dem vorliegenden Artikel sind auch die Namen aus diesen beiden Registern angeführt.

Diese zwei Namensregister waren bisher nicht bekannt. Hier ist neben den Registern auch die entsprechende Literatur angegeben.